

A TERMÉSZET VÉDELMEINEK TÖRTÉNETE

(szemelvények dióhéjban)

„A művelődés és polgárisodás terjedési sebességének növekedése óta a természet szárazföldi és vízi, kis és nagy, bájos és félelmes alkotásai veszedelemben forognak. Az emberek tudatlansága és nevetlensége nem bírt annyi kárt okozni bennük, mint annak tudása, hogy mi mire használható. Amazok csak a rombolás vágyát keltették fel, mely a fáradtság érzésével máris kielégült; ez a meggazdagodás vágyát fejlesztette ki, mely kielégíthetetlen. Mert az, akinek sokja van, mindig többet akar” – így kezdte Ilosvay Lajos elnöki megnyitóbeszédét a Királyi Magyar Természettudományi Társaságban, 1930-ban

A természet védelmének szükségességét már közel száz évvel a fenti – mind a mai napig aktuális – sorok elhangzása előtt felismerték Európa számos pontján. Csehországban, Poroszországban, Svájcban, Bajorországban és Ausztriában az 1840-es évekre datálhatók az első védetté nyilvánítások. Persze ebben az időszakban csak a felvilágosult földbirtokosoknak adott meg a lehetőség, hogy uradalmuk egy-egy kisebb, vadregényes, eredeti állapotában megőrződött darabját védetté nyilvánítsák, azaz kivonják a gazdálkodásból. Az állami védetség bevezetése az Egyesült Államokban történt meg először. Itt alakult meg 1872-ben a világ első nemzeti parkja: a Yellowstone.

Harcos törzsek, katonák oltalmában

A természetvédelem egész világon elterjedt emblémájaként számon tartott park megszületése előtt a Sziklás-hegységben elterülő, megyényi területen olyan indián törzsek éltek, amelyek harcias hírükkel hosszú időn át megvédték a környéket az európai telepesektől. Az első prémvadászok csak a XIX. század elején érkeztek. A természeti csodák híre azonban még fél évszázadon át nem váltott ki semmiféle visszhangot. Csak 1869-ben indult az első önkéntesekből álló expedíció az érintetlen vadonról szóló kólsza hírek nyomába, és amit találtak, azt már nem lehetett titokban tartani. Kezdeményezésükre alig három évvel később hiva-

talosan megalakult a világ első nemzeti parkja a különleges geológiai, növényzeti és állattani értékek megőrzésére és bemutatására. A törvény ereje azonban – különösen az első években – nem védte meg a parkot a nagy hírverésre ideözönlő orvvadászoktól. Néhány év alatt a területen élő összes nagyvad nyomtalanul eltűnt, ezért a kormány kénytelen volt a hadsereget kirendelni a természet védelmére. Ez a rendkívül sajátságos állapot a XX. század elejéig fennmaradt; csak ekkor vették át a még mindig konkrét határok nélküli terület kezelését a park vadőrei. A turisták évről évről növekvő száma egyre több kiszolgáló létesítmény, parkoló, étterem, szálloda megépítését tette szükségessé. Rövid időn belül világossá vált, hogy a látogatók áradata csak kijelölt ösvényekkel és utakkal tartható kordában. Ebből az időszakból származik a park életének első példaértékű döntése is; ellenállva ugyanis a kor nyomásztó követelményének, elutasították a vasút megépítését a védett területen.

Védett és védettebb

A jó példa hamar követőkre talált. Ilosvay beszédében már számtalan észak-amerikai parkot említ, új-zélandi, dél-afrikai, ausztráliai, valamint angol-indiai parkokkal és a világ más pontjain védetté nyilvánított egyéb értékekkel együtt. Mára talán már nincs is olyan ország a Földön, amely ne rendelkezne legalább egy-két nemzeti parkkal, hiszen minden ország törekszik a határai között található területeket nemzeti kincsé emelni, még akkor is, ha esetleg a szomszédos országban az adott jellegű ter-

ti kincsekről. A Tátra és a Kárpátok flórájának megőrzésére és bemutatására botanikusokterek kialakítását tervezték, a természetközeli állapotban lévő erdők megővására pedig az Országos Erdészeti Egyesület

Legek a nemzeti parkok világában

Természetesen a nemzeti parkok között is akadnak kiemelkedően öregek, nagyok, kicsik, stb. Ezekből a rekordokból gyűjtöttünk össze néhányat

Afrika legnagyobb parkja a Botswanai Okavango NP, az Okavango folyó sivatagba vesző deltájában. Területe 6 864 000 ha, amelynek nagy része egyben a Ramsari egyezmény szerint is védett terület. A Fekete Kontinens legöregebb parkja az 1925-ben alapított Virunga NP Kongóban.

Az amerikai kontinens legnagyobb szárazföldi parkja a KAA-IA NP Bolíviában (területe 3 441 115 ha), a legöregebb pedig a legendás Yellowstone, amelyet 1872-ben nyilvánítottak védetté a Sziklás-hegységben. A bálnák védelmét szolgáló Glacier Bay Tengeri NP Alaszkában a maga 1 304 550 hektáros területével Észak-Amerika legnagyobb nemzeti parkja.

Az Ötödik Kontinensen, illetve a környező vizeken a 34 480 000 ha területű Great Barrier Reef (Nagykorallzátony) Tengeri NP a legnagyobb kiterjedésű. Ez egyben a Föld legnagyobb védett területe is (emléketetűl: Magyarország területe 9 300 000 ha!). A szárazföldön a Victoria sivatag egy részét felölelő Unnamed (Névtelen) Nemzeti Park a legnagyobb, 2 128 900 ha. A legöregebb a Föld e távoli vidékén az új-zélandi Tongariro NP. Az 1894-ben kijelölt, máig aktív vulkáni terület az UNESCO Világörökségi listájára is felkerült.

Ázsia hatalmas méretéhez képest kevés, és kis kiterjedésű védett területtel rendelkezik. A legnagyobb a mongóliai Gobi Gurvansaikhan NP, 2 171 737 ha területtel. Az itt talált gazdag dinoszaurusz-leletgyűjtés miatt világörökséggé nyilvánították. A Góbi sivatagban sokkal nagyobb területre terjed ki a természetvédelmi oltalom, de a Nemzeti Park csak egy része az összes védett területnek. A kontinens legöregebb parkjait Japánban találjuk: itt 1934-ben több nemzeti park is alakult.

Öreg kontinensünk nemzeti parkok tekintetében elmaradott térségnek számít. A legnagyobb, finnországi Lemmenjoki NP is csak 286 000 ha, ami elenyésző az előbb ismertetett, országnyi méretű területekhez képest. A legöregebb, svéd parkok is majd' 40 évvel „lemeradtak” a Yellowstone mögött. Egy rekord azért Európában marad: az IUCN ajánlása szerint 1000 ha a nemzeti parkok legkisebb mérete, de az egyes országok természetesen hozhatnak létre ennél kisebb parkot is. Így született a mindössze 168 hektáros Angso Svédországban. Ez a moha- és zuzmóvegetációjáról ismert sziget a világ legkisebb nemzeti parkja.

tett javaslatot. Az állatok védelem alá helyezéséről Ilosvay így ír: „Egyes állatfajok megvédése a hazai fauna épségbentartása miatt kívánatos volna, példának okáért a hiúz, medve, farkas, vidra, saskeselyű, stb.; azonban ezek dúvadak: következőleg a vadászati törvény értelmében nem védhetők meg.” A hivatalos megkeresések mellett persze számtalan magánkezdeményezés is érkezett, kisebb területek védelem alá helyezése érdekében. A szálak a Darányi Ignác vezette Földművelésügyi Minisztériumban futottak össze. Öccellenciája így nyilatkozik a Természettudományi Társasághoz intézett leiratában: „Az esztétikailag kiváló és így az ország dicséretére szolgáló remekeit, a tudományosan becses, valamint olyan alkotásait, amelyek a nemzeti történelemmel valamely vonatkozásban állnak, összeírtni óhajtom, hogy azok örök időkre leendő fenntartása iránt intézkedhessem.”

A megvalósítás évszázada

A feladatok elvégzését Kaán Károly főerdőtanácsosra bízta, aki rövid időn belül tudományos alaposítással felmérte az ország valamennyi védendő, védelemre érdemes természeti értékét. Sorait olvasva megdöbbentően tisztán rajzolódik ki a honi természetvédelem legtöbb máig is élő törekvése. Az 1933-as erdőtvénybe ágyazott természetvédelmi szabályozás kidolgozása alapelveiben szinte megegyezik a ma hatályos jogszabályokban foglaltakkal, kezdve a törvény erejénél fogva védett értékektől (források, barlangok stb.) a védelemre növényzeti, állattani, geológiai szempontból érdemes területek megjelöléséig. A második világháborúig 219 területet nyilvánítottak hivatalosan is védetté Magyarországon. A természetvédelem ügye elvesztette kezdeti lendületét a történelem viharaiiban; így fordulhatott elő, hogy első nemzeti parkunk a Hortobágyon csak száz évvel a Yellowstone megalakulása és 30 évvel Kaán Károly halála után, 1972-ben jöhetett létre. A természetvédelem szempontjából a '89-es rendszerváltás újabb lendületet adott, hiszen néhány év alatt a négy korábbi nemzeti park mellett hat újabb alakult, megközelítve (egyesek szerint meg is haladva) az ország adottságaiból fakadó lehetőségeket. Lesznek-e további parkavatók a közeljövőben? Bár tervek vannak, erre a kérdésre egyetlen szóval mégsem válaszolhatunk...

Barta István

